

3 maj 2023

a23-0074
MR/SW

Utbildningsdepartementet

103 33 Stockholm

U2022/03802

Yttrande över SOU 2022:61 - *Allmänt fritidshem och fler elevers tillgång till utveckling, lärande och en meningsfull fritid*

Kommunal har beretts möjlighet att yttra sig över rubricerad utredning och framför följande synpunkter:

Inledning

Kommunals uppgift är att tillvarata medlemmarnas intressen på arbetsmarknaden och i samhällslivet i övrigt. Förbundet ska bland annat verka för en samhällsutveckling som stärker allas lika värde, social rättvisa, generell välfärdspolitik, full sysselsättning och jämställdhet mellan kvinnor och män.

Bakgrund

Fackförbundet Kommunal vill med anledning av rubricerad utredning framföra följande synpunkter, de delar som kommenteras är framför allt de med störst relevans för yrkesgrupper som Kommunal organiserar i fritidshem och skola. I övrigt delar Kommunal LO:s inlämnade synpunkter på utredningen (som avseende förslag 6.7 och 7.2).

Yrkesgrupper som Kommunal organiserar utgör drygt halva fritidshemmens personal och cirka 23 procent av hela skolans personal.

6.5 Ett allmänt fritidshem bör införas

Utredningens förslag: Alla elever ska till och med vårterminen det år de fyller nio år erbjudas utbildning i fritidshem under minst 490 timmar om året. Elever ska från och med höstterminen det år de fyller nio år till och med vårterminen det år de fyller 10 år erbjudas utbildning i fritidshem under minst 295 timmar om året. Avgiften får bara avse den del av utbildningen som överstiger 490 eller 295 timmar om året beroende på ålder. Allmänt fritidshem erbjuds under läsåret inklusive lov och studiedagar. Regeringen ska få utfärda föreskrifter om fördelning av tiden. En elev som omfattas av det allmänna fritidshemmet ska erbjudas utbildning i fritidshem, utöver den minsta garanterade tiden, i den omfattning som behövs med hänsyn till föräldrarnas förvärvsarbete eller studier eller om eleven har ett eget behov på grund av familjens situation i övrigt. Från höstterminen det år eleven fyller 10 år ska utbildning i fritidshem erbjudas i den omfattning som behövs med hänsyn till föräldrarnas förvärvsarbete eller studier eller om eleven har ett eget behov på grund av familjens situation i övrigt. Fritidshemmet ska även i fortsättningen vara obligatoriskt för kommunen att anordna, men frivilligt för eleven att delta i.

Kommunals yttrande

Kommunal tillstyrker förslaget om att införa allmänt fritidshem. Dock vill förbundet framföra att det helst bör erbjudas tills det år eleven fyller 12 år. Kommunal anser också att tiden som föreslås erbjudas avgiftsfritt, 295 timmar för åldrarna 9-10 år (höstterminen eleverna fyller nio år till och med vårterminen det år de fyller 10 år) är allt för lite. De föreslagna 295 timmarna måste kontextualiseras med att sommarlovet sträcker sig över cirka nio veckor, därtill finns höstlov, jullov, påsklov och sportlov medan vårdnadshavares lagstadgade semester är fem veckor. Så är eleven på fritids i två veckor på heltid under loven är det drygt en timme om dagen som de 295 timmarna räcker till. Även om eleverna fortfarande kommer erbjudas fler timmar mot en avgift så är det viktigt att införandet av allmänt fritidshem är så inkluderande som möjligt för de barn som i dag exkluderas och där avgiften kan spela roll.

Kommunal vill stärka det utredningen skriver om att inget barn ska tvingas avstå från att gå på fritidshemmet med anledning av arbetslöshet i familjen eller att en förälder är föräldraledig. Det är anmärkningsvärt att en institution som fritidshemmet, som enligt olika studier har en positiv effekt för barns hälsa, lärande och utveckling i stort, är så skevt fördelat i dag att det i högre utsträckning når elever från resursstarka hem än omvänt.¹ Det är viktigt att fritidshemmen ges förutsättningar att reellt verka för sitt kompensatoriska uppdrag, både inom verksamheterna men, också till att inkludera de barn som inte ges möjligheten att delta i dag. Särskilt som barnen från socioekonomiskt svaga hushåll oftast behöver det i ännu större utsträckning. Kommunal vill se ett allmänt fritidshem och större satsningar på kvaliteten på fritidshemmen.

Avseende kvaliteten på fritidshemmen går det inte att bortse från vad nedskärningarna som följt av 1990-talets finanskris inneburit. Liksom reformer som integrering i skolans lokaler med mera, har inneburit att verksamheten hamnat i skuggan av skolan, vilket märks i resurssättningen. Kommunal vill påminna om nedskärningarna på fritidshemmen, att från 1980-talet till 2010-talet dubblerades barngruppernas storlek och det går tre gånger fler barn per personal under den tiden.²

Skolverkets statistik tar inte hänsyn till elevernas ökade vistelsetider. För barn i åldersgruppen 6-9 år ökade vistelsetiden med fyra veckotimmar mellan 2005-2012, från 13 timmar till 17 timmar i veckan.³ Om personaltättheten hade varit oförändrad, hade elevernas ökade vistelsetider i sig motsvarat **en minskning i personaltätthet med drygt 30 procent** (samma antal personal hade en längre arbetstid med barnen). Men under tidsperioden var inte personaltättheten oförändrad utan den minskade under tidsperioden med 8,1 procent. Som sagt mäter inte Skolverket elevernas vistelsetider men Kommunals beräkningar kring den över tio år gamla data som ändå finns att tillgå (Skolverkets mätningar 2005-2012) påvisar starka siffror.

Bakom dessa siffror finns en försämrad arbetsmiljö som är oerhört kännbar för personalen (och eleverna). När Skolverket skriver att antalet elever per avdelning på fritidshemmen minskat de senaste sju åren (framför allt i kommunal regi) till att läsåret 2021/22 vara i genomsnitt 35,2 elever för fritidshem i kommunal regi och 39,8 elever för fritidshem i privat regi,⁴ är det både viktigt att påminna om att minskningen trots allt är från mycket höga nivåer, och skillnaden mellan kommunal och privat regi är också viktig att notera.

¹ SOU 2022:61 Allmänt fritidshem och fler elevers tillgång till utveckling, lärande och en meningsfull fritid s. 96-97.

² [rapport har nagon sett matilda o.pdf \(kommunal.se\)](#)

³ [Skolverket Rapport 389 Attityder till vuxenutbildningen](#) s. 50.

⁴ [Elever och personal i fritidshem - läsåret 2021/22 \(skolverket.se\)](#) s. 12.

Kommunal välkomnar allmänt fritidshem men det är uppenbart att fritidshemmens kvalitet behöver stärkas. Det går inte att pålägga verksamheten mer men inte höja ambitionerna genom en annan resurstilldelning. Utifrån det *SOU 2020:20 En mer likvärdig skola – minskad skolsegregation och förbättrad resurstilldelning*, visat om skillnaderna mellan kommunernas ambitioner och förutsättningar vill Kommunal framföra vikten av regelstyrning för att få kommunerna att resurstilldela för att garantera en miniminivå. Därför skulle Kommunal vilja se nationella bemanningsriktlinjer på fritidshemmen i likhet med det Norge har infört för förskolan.

Strukturkvalitet i form av god bemanning/personaltäthet, ändamålsenliga lokaler och utemiljöer med mera är helt avgörande för processkvaliteten i form av samspel, relationer, upplevelser och erfarenheter. Med andra ord det relationsfrämjande arbetet och de sociala processer som betonas i styrdokumentet. Men en god processkvalitet – samspelet och de sociala relationerna mellan barnen och mellan barnen och personalen – förutsätter en god strukturkvalitet som en bra grundbemanning och ”luft i systemet”. För att fritidshemmen ska hålla en god kvalitet är det avgörande för att all personal på fritidshemmet också ska ha tid att planera, reflektera och utvärdera verksamheten samt få kompetensutveckling. Det måste finnas förutsättningar att lära känna alla barnen ordentligt för att till exempel kunna sätta in rätt stöd till barn med särskilda behov.

Kommunal vill också förstärka det utredningen skriver om att Elevhälsans roll i fritidshemmen ska utredas (8.9). Medlemmar i Kommunal förmedlar hur det alltför ofta kan vara så att elever som beviljats elevassistans under skoltiden inte får samma resurser under tiden de är på fritidshemmen. När resurserna inte tillförs på fritidshemmet blir det en försvagning av den personella resurssättningen och en svårare arbetsbelastning för fritidshemmens personal. Givetvis fyller elevassistenter en viktig roll för att möjliggöra deltagande på fritidshemmen för elever som har behov av extra stöd och då är det viktigt att elevassistenterna också får kompetensutveckling om fritidshemmets uppdrag och fritidshemspedagogen.

6.6 Levnadsvillkor som ytterligare grund för utökat behov av fritidshem

Utredningens förslag: Fritidshem ska även i andra fall erbjudas till elever om de på grund av sina levnadsvillkor, fysiska, psykiska eller andra skäl behöver särskilt stöd i sin utveckling i form av sådan utbildning.

Kommunals yttrande

Kommunal tillstyrker förslaget. Kommunal vill betona Folkhälsomyndighetens beskrivning av skolans (i bred bemärkelse där fritidshemmen är inkluderande) hälsofrämjande arbete, sambandet mellan olika skolfaktorer och elevers hälsa och psykiska välbefinnande. Skolan är elevernas arbetsmiljö och en viktig social miljö. Likaså lyfter utredningen hur betydelsen av socioekonomiska faktorer ökat för skolresultaten men att låg ekonomisk standard även påverkar negativt på fysisk och psykisk hälsa, bristfälliga relationer till vänner och föräldrar, kriminalitet, otrygghet och utsatthet för brott. Särskilt utsatta är unga som vuxit upp i familjer med behov av försörjningsstöd. Likaså påpekas att majoriteten av barn och unga som idrottar och tillhör föreningsidrotten bor i socioekonomiskt starka områden.⁵

Precis som utredningen skriver är den sociala arenan/miljön som skapas en betydande del av fritidshemmens uppdrag. Utredningen lyfter fritidshemmens helhetssyn på eleverna, att

⁵ SOU 2022:61 Allmänt fritidshem och fler elevers tillgång till utveckling, lärande och en meningsfull fritid s. 94-97.

omsorg, utveckling och lärande bildar en helhet samt att fritidshemmen är en viktig arena för att erbjuda eleverna en meningsfull fritid. Det relationsfrämjande arbetet som sker på fritidshemmen som bygger en gruppkänsla och social tillhörighet betonas. Kommunal vill understryka dessa delar. Trots att detta lyfts av utredningen vill förbundet framföra kritik i att även denna utredning, i sina förslag på åtgärder reproducerar en syn på fritidshemmet som framför allt ett komplement till skolan och inte till elevernas fritid. Exempelvis när utredningen skriver att: ”Det förefaller naturligt mot bakgrund av styrdokumentens krav på legitimation och behörighet att prognoser om skolans behov av personal framför allt handlar om lärare.”⁶. Detta vittnar om en syn på fritidshemmen som en ”skola light” snarare än en verksamhet med delvis andra mål. Det går ibland att utvärdera en förskjutning och ”skolifiering” av både förskolan och fritidshemmet där synen på ”utveckling och lärande” i hög grad utgår från skolundervisning och utbildning snarare än bildning. Förskolan och fritidshemmets styrka vilar på verksamheternas inkluderande karaktär där barn och elever inte mäts och betygssätts genom prestation utan där lek och lustfyllt lärande är i centrum. Kommunal vill understryka värdet av bildning i bred bemärkelse, som centralt i fritidshemmets uppdrag. Fritidshemmen har en stark potential i att väcka intresse för natur, litteratur, drama, musik och idrott för barn som kanske annars genom sin hemmiljö inte kommer i kontakt med kulturskolan, biblioteket, museer, skog och natur.

Fritidshemmet och den sociala grupptillhörigheten som kan skapas där, eller att till exempel få möjligheten att utöva idrott- eller musikintressen på fritidshemmet, kan i många fall vara det som gör att en svagpresterande elev orkar och vill fortsätta gå till skolan. På det sättet stärker fritidshemmet skolan och kan göra lärandet mer lustfyllt. Då är det också oerhört viktigt att fritidshemmen får vara ett komplement till hemmet och fritiden, inte enbart ett komplement till skolan. Omsorg, lärande och utveckling är vida begrepp och fritidshemmen skulle med fördel kunna knytas närmare kommunernas kulturskolor så att kulturskolan besöker fritidshemmen och tillgängliggör den verksamheten för fler elever. Ibland kan kommuner också knyta verksamheten nära idrotts- och naturföreningar. Sedan är det självklart också viktigt att de elever som behöver använda fritids för att göra läxor eller få extra stöd i ett skolämne har en lugn vrå för att kunna göra det och få stöd av skolans/fritidshemmets vuxna. För trångboddade elever är denna möjlighet särskilt betydelsefull.

7.5 Förslag som syftar till ökad kunskap om fritidshem och öppen fritidsverksamhet för 10–12-åringar

Utredningens förslag: Statens skolinspektion ska ges i uppdrag att genomföra två tematiska kvalitetsgranskningar av fritidshem för 10–12-åringar och öppen fritidsverksamhet för 10–12-åringar som får erbjudas i stället för fritidshem.

Kommunals yttrande

Kommunal tillstyrker förslaget.

8.4 Förslag om ändamålsenliga lokaler

Utredningens förslag: Huvudmannen ska även i fortsättningen se till att elevgrupperna har en lämplig sammansättning och storlek och att eleverna även i övrigt erbjuds en god miljö. Det ska läggas till i skollagen att huvudmannen också ska se till att fritidshemmet har ändamålsenliga lokaler. I skollagen ska införas ett bemyndigande om att regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får utfärda föreskrifter om lokalernas ändamålsenlighet.

⁶ SOU 2022:61 Allmänt fritidshem och fler elevers tillgång till utveckling, lärande och en meningsfull fritid s. 216.

Kommunals yttrande

Kommunal tillstyrker förslaget. Förbundet vill dock gå längre om vad en ”lämplig sammansättning och storlek” av elevgrupperna eller ”en god miljö” är. Som förslaget är formulerat riskerar det bli för vagt och tandlöst. Kommunal vill att Skolverket liksom på förskolans område tar fram riktmärken för elevgruppernas storlek. För förskolan vill Kommunal se att Skolverkets riktmärken ska bli lag för ökad likvärdighet över landet och för ökad kvalitet. Likaså går det att reglera vad det gäller resurstilldelning och resursfördelning utifrån till exempel socioekonomi. Kommunal vill också se nationella bemanningsriktlinjer för fritidshemmen. Många fritidsverksamheter når i dag inte sin fulla potential för elevgruppernas storlek och underbemanning gör det riskfyllt att exempelvis göra utflykter utanför fritidshemmets/skolans område osv. Det är en viktig påminnelse om varför reglering är nödvändig när kommunerna inte resurstilldelar så det är möjligt att leva upp till styrdokumentens ambitioner.

Angående föreskrifter om lokalers ändamålsenlighet behöver kopplingen till fritidshemmets särskilda verksamhet och behov tydliggöras. Ett fritidshem ska kunna erbjuda utemiljöer för lek och lärande, men också lugnare utrymmen för vila och återhämtning eller läsläsning. Liksom egna utrymmen för kreativt skapande som att måla, snickra, spela musikinstrument med mera och ha tillgång till dessa lokaler för att verksamheten på fritidshemmen ska nå sin fulla potential. Sammanslagningen med skolans lokaler behöver utvärderas i det arbetet. Blir det exempelvis så i dag att 6-9-åringarna som främst deltar på fritidshemmets aktivitet inte har tillgång till musikrummet på skolan för då har högstadieläverna musiklektion som en följd av att man delar lokaler med skolan och skolenheterna blivit större och spänner över fler stadier? Barnskötare och fritidsledare som arbetat länge på fritidshemmen kan ibland vittna om dessa erfarenheter jämfört med innan fritidshemmen integrerades i skolans lokaler.

8.5 Förslag om ändring i Statens skolinspektions instruktion

Utredningens förslag: Den löpande tillsynen över förskola och annan pedagogisk verksamhet ska i huvudsak utövas på huvudmannanivå. Den löpande tillsynen över övrig barn- och ungdomsutbildning samt vuxenutbildning ska utövas på huvudmannanivå och skolnivå.

Kommunals yttrande

Kommunal avstyrker förslaget att inspektionen ska utövas på huvudmannanivå – det bör utövas på skolenhetsnivå. Kommunal anser att Skolinspektionen bör ha ansvar för tillstånd och tillsyn för alla fritidshem, i kommunal såväl som privat regi.

8.6 Förslag om stöd för en ändamålsenlig lokalanvändning

Utredningens förslag: Skolverket ska ges i uppdrag att ta fram ett stödmaterial som kan ge såväl stöd som inspiration i arbetet med att ge elever en god miljö. Stödmaterialiet ska visa hur huvudmän och rektorer kan ge förutsättningar för en ändamålsenlig lokalanvändning anpassad efter både den obligatoriska skolans och fritidshemmets uppdrag och behov. Stödmaterialiet ska vidare ha ett tillgänglighetsperspektiv och innehålla exempel på ändamålsenlig användning av lokaler och miljöer såväl inom- som utomhus.

Kommunals yttrande

Kommunal tillstyrker förslaget. Förbundet vill dock tillägga att förslaget är vagt och det finns en risk för att det lämnar för stort utrymme att tolka för huvudmännen. Kommunal vill se tydligare reglering på området och att fritidshemmets verksamhet ges goda förutsättningar, inte hamnar i skuggan av skolans verksamhet.

8.7 Förslag om stöd för att stärka det systematiska kvalitetsarbetet

Utredningens förslag: Skolverket ska ges i uppdrag att ta fram stödmaterial om systematiskt kvalitetsarbete i fritidshemmet. Detta arbete bör ta hänsyn till det uppdrag som skolmyndigheterna gemensamt fått under våren 2020 att utreda och lämna förslag på delmål och indikatorer för uppföljning och analys av skolhuvudmännens verksamhet och resultaten av denna verksamhet. I ett fortsatt arbete med delmål och indikatorer ska möjligheten att följa upp, utvärdera och analysera en ändamålsenlig användning av lokaler särskilt övervägas.

Kommunals yttrande

Kommunal tillstyrker förslaget.

8.8 Förslag om ändring av förordningen om kvalitetshöjande åtgärder i förskolan

Utredningens förslag: Förordningen om kvalitetshöjande åtgärder i förskolan ändras så att även fritidshemmet omfattas. Statsbidrag lämnas till kommuner för insatser som syftar till kvalitetshöjande åtgärder i förskolan och fritidshemmet. Bidraget får i fritidshemmet användas för

1. att bibehålla eller rekrytera personal i fritidshemmet,
2. kompetensutveckling för lärare i fritidshem och annan personal som arbetar i elevgrupper i fritidshemmet, och
3. bibehålla och utveckla en god miljö samt en ändamålsenlig användning av lokaler i fritidshemmet.

Kommunals yttrande

Kommunal ser positivt på förslaget under förutsättning att kvalitetsförbättringar på fritidshemmen matchas med resurser så att det inte sker genom att urholka förskolan. Givetvis är punkterna viktiga och förbundet tillstyrker dem men den tredje punkten är alltför vag, för att inte bli tandlös krävs större tydlighet. Kommunal är till exempel inte främmande för starkare reglering kring ytor som krävs inomhus/utomhus per inskriven elev, ljudisolerade rum där det ska finnas plats för återhämtning och vila osv - med andra ord större precision för vad som menas med "ändamålsenlig användning av lokaler". Kommunal vill påtala att utifrån hur förslaget är formulerat, är det viktigt att ytterligare resurser tillförs (så det inte blir genom att urholka förskolan som redan är en underfinansierad verksamhet, utan krav på en viss personaltäthet som till exempel nationella bemanningsriktlinjer skulle kunna åtgärda).

9.5 Ändringar i skollagen avseende annan personal

Utredningens förslag: Det ska i skollagen preciseras vad annan personal har för syfte i förskolans och fritidshemmets undervisning. Annan personal kan i undervisningen i förskolan och fritidshemmet medverka till att främja barns och elevers utveckling och lärande.

Kommunals yttrande

Kommunal tillstyrker självfallet att barnskötare och fritidsledare är självskrivna som fritidshemmets viktiga personella resurser, men Kommunal vänder sig mot det anonymiserande och oklara begreppet "annan personal". De korrekta yrkestitlarna är "barnskötare" (Barn- och fritidsprogrammet på gymnasiet eller motsvarande på Komvux) och "fritidsledare" (fritidsledarutbildning på Folkhögskola). Kommunal anser att fritidshemmets särskilda roll behöver skrivas fram tydligare i skollagen och som ett led i det kan "syftet" med all personal, såväl lärare som barnskötare och fritidsledare, i fritidshemmet tydliggöras – inte enbart "annan personal".

Medlemmar i Kommunal som barnskötare, fritidsledare, elev- och lärarassistenter arbetar aktivt med fritidshemmets (och skolans) demokratiuppdrag. De har en helhetssyn på eleven och gör ett viktigt värdegrundsarbete för att eleverna ska utveckla sociala kompetenser och mellanmännisklig förståelse, ett arbete som syftar till att utbilda samhällsmedborgare. De arbetar förebyggande med att bygga upp en laganda, hjälper elever att lösa konflikter och arbeta mot mobbning, skapa trygghet på rasterna, sköter kontakter med vårdnadshavare och mycket mer så att lärarna kan fokusera på undervisningen och kunskapsuppdraget. Det faktum att de följer med eleverna under skoldagen (skoltid och fritidshem) är en styrka men det är viktigt att det finns ett större utrymme för fritidshemspedagogiken. Vidare är det viktigt att det finns tid för ställtid, planering, reflektion och utvärdering så att även fritidshemmet når sin fulla potential.

Precis som utredningen skriver har fritidshemmen också ett stort behov av personalkategorierna barnskötare och fritidsledare som fyller en viktig roll och funktion i verksamheten. Utredningen skriver om att det ibland (vissa huvudmän?) finns en uppfattning om att enbart legitimerade lärare ska arbeta i fritidshemmet vilket Kommunal anser är en djupt anmärkningsvärd hållning med tanke på nuvarande styrdokument och den roll de tillskriver fritidshemmen. Men som följd av detta tankesätt har personal som saknar behörighet och legitimation för undervisning i fritidshem mer osäkra anställningar. Utredningen skriver att det får konsekvensen att kompetensinsatser och andra satsningar för den personalkategorin därmed riskerar att utebli trots att den personalen utgör huvuddelen av personalstyrkan och står för kontinuiteten i verksamheten.⁷ Kommunal vill förstärka detta och det utredningen skriver om att lagstiftningen kan tolkas på ett sätt som innebär sämre kontinuitet för verksamheten med osäkra anställningsförhållanden. Framför allt gäller detta personal som helt saknar formell utbildning för arbete med barn och unga. Därför ser Kommunal utbildningsinsatser för denna grupp som högprioriterad. Fritidshemsverksamheten är för viktig för att bli ett genomgångsyrke. Personal som arbetar i verksamheten måste erbjudas trygga anställningar och de som helt saknar formell utbildning för arbete med barn och unga måste erbjudas gå Barn- och fritidsprogrammet eller utbildning till fritidsledare samt få möjlighet att validera erfarenheter. Att åtgärda kunskapsglappet mellan olika personalkategorier i fritidshemmen borde prioriteras högt, särskilt som utredningen skriver att en stor del av personalstyrkan helt saknar formell utbildning för arbete med barn och unga. Kommunal förstärker också utredningens argumentation om att en kompetenshöjning av formellt utbildad personal till att gå utbildning för barnskötare eller fritidsledare kommer innebära en höjning av kvaliteten och av likvärdigheten i fritidshemmen.⁸

9.6.1 Fritidshemmets läroplan, del 4, bör ses över

Utredningens förslag: Skolverket ska ges i uppdrag att göra en översyn av del 4 i läroplanen för grundskolan, förskoleklassen samt fritidshemmet så att lärarens särskilda ansvar och arbetslagets gemensamma ansvar framgår. Översynen ska även göras av specialskolans och sameskolans respektive läroplaner.

Kommunals yttrande

Kommunal tillstyrker förslaget och anser att förskolans läroplan bör fungera som utgångspunkt där yrkesroller och arbetsfördelning tydliggörs. För Kommunal är det av yttersta vikt att barnskötare och fritidsledare samt lärare är de yrkeskategorier som hör till fritidshemmets grundbemanning. Som framgått av Kommunals yttranden tidigare i detta remissvar anser

⁷ SOU 2022:61 Allmänt fritidshem och fler elevers tillgång till utveckling, lärande och en meningsfull fritid s. 216-217.

⁸ SOU 2022:61 Allmänt fritidshem och fler elevers tillgång till utveckling, lärande och en meningsfull fritid s. 219.

förbundet dock att fritidshemmets uppdrag framför allt ska vara att fritidshemmet erbjuder en meningsfull fritid, inte vara en förlängning av skoltiden, annars går det lika gärna att förlänga skoltiden.

Fritidshemmets styrka ligger i fritidshemspedagogiken som främjar sociala relationer mellan barnen och mellan barnen och de vuxna. Det ska finnas utrymme att öva på konfliktlösning och byggandet av samhörighet i gruppen. På fritidshemmen ska det finnas möjlighet att lära genom planerade aktiviteter men även genom spontana situationer som uppstår, genom lek och lustfyllt lärande (och som påpekat tidigare i remissvaret måste det även finnas plats för bildning – inte bara utbildning/undervisning). Likaså är omsorgen och inkluderingen av alla barn viktig. Alla dessa kompetenser är helt centrala i utbildningen för att bli barnskötare och fritidsledare. Kommunal anser att arbete med barn och unga på fritidshem kräver särskilda kompetenser inom pedagogik och socialt arbete och gymnasiets Barn- och fritidsprogram samt fritidsledarutbildningen på Folkhögskola (eller motsvarande på Komvux), ger en mycket bra grund. Därtill är det huvudmannens ansvar att kompetensutveckla. Som utredningen skriver finns det inom denna personalkategori ofta särskilda kunskaper och erfarenheter från friluft-, idrotts- eller kultursektorn som kan vara attraktiva på fritidshem.

I den mån elev- och lärarassistenter tjänstgör på fritidshemmet är det viktigt att huvudmannen även ser till att de kan tillgodogöra sig kunskaper om fritidshemmets uppdrag och att de erbjuds kompetensutveckling.

9.9 Översyn av barn och fritidsprogrammet – en tydligare yrkesutgång

Utredningens förslag: Skolverket ska ges i uppdrag att se över barn- och fritidsprogrammet så att arbete i fritidshem och öppen fritidsverksamhet blir en tydligare yrkesutgång för elever på programmet. Översynen ska även inkludera motsvarande relevant eftergymnasial utbildning.

Kommunals yttrande

Kommunal tillstyrker förslaget. Förbundet vill att gymnasiets Barn- och fritidsprogram ska vara nationellt sammanhållet och likvärdigt. Inriktningen ”Pedagogiskt och socialt arbete” behöver få en än tydligare riktning för arbete med barn och unga med fler kurser som är obligatoriska på inriktningen. Det behöver finnas en än tydligare koppling mellan inriktningen och arbete på förskola, skola och fritidshem, som barnskötare (på förskola såväl som fritidshem), elev- eller lärarassistent. Sedan behöver det finnas möjligheter till fördjupning och specialisering eftersom verksamheterna förskola, fritidshem/fritidsklubb, grundskola och gymnasium spänner över alltifrån att arbeta med 1-åringars språkutveckling till gymnasieelever. Yrkena är också sinsemellan olika om en barnskötare arbetar inom förskolan eller på fritidshemmet eller att arbetet som elevassistent gynnas av djupare kunskaper inom specialpedagogik och lärarassistent av motsvarande inom gruppdynamik/IKT/administration. Men Barn- och fritidsprogrammet med inriktning mot ”Pedagogiskt och socialt arbete” utgör en viktig grund för alla dessa yrken. Om det skapas en nationell enhetlighet och standard på Barn- och fritidsprogrammets inriktning för ”Pedagogiskt och socialt arbete” (vilket de flesta remissinstanser var tydliga med att de ville se på *SOU 2020:67 Fler barn i förskolan – för bättre språkutveckling i svenska*) kommer fördelen även vara att arbetsgivare vet att de utexaminerade har de kunskaper som efterfrågas i arbetslivet. Likaså vill Kommunal se en nationell reglering av vad som ska ingå i en barnskötarutbildning på Komvux så att innehållet inte varierar beroende på kommun och utförare.

Kommunal håller med utredningen om att det arbetsplatsförlagda arbetet med fördel kan läggas på fritidshem (liksom det mer förekommande; förskola). Dock anser Kommunal till skillnad

från utredningen inte att yrkestiteln ”barnskötare” främst är kopplad med yngre barn,⁹ utan ”barnskötare” har länge funnits inom fritidshemmen och även skolan. Kommunal anser även i fortsättningen att ”barnskötare” (med gymnasial utbildning på Barn- och fritidsprogrammet eller motsvarande på Komvux) och ”fritidsledare” (utbildning på Folkhögskola) bör vara en viktig pelare i fritidshemmens personella resurser. Kommunal ställer sig kritiskt till tankar om andra befattningar som nämns i utredningen såsom ”pedagog i fritidshem” eller ”fritidshemsassistent”.¹⁰ Det riskerar att både bidra till fler osäkra anställningar och mer otydlighet i kopplingen till utbildningar samt yrkesroller. Redan i dag finns det stora problem med användning av olika yrkestitlar för personer med liknande arbetsuppgifter. Liksom att titeln ”obehörig lärare” ibland används för att undgå LAS-regler så att personer får osäkra anställningar vilket försvårar för verksamheten.

Kommunal vill också tillföra att utredningen hänvisar till undersökningar och samtal med huvudmän om till exempel kompetensutveckling av utbildad personal till barnskötare eller fritidsledare där utbildningen ibland tillskrivs ett begränsat mervärde. Här är det viktigt att understryka att det även kan finnas ekonomiska skäl till att huvudmän inte satsar på att utbilda och kompetensutveckla sin personal eftersom fritidshemmen varit föremål för nedskärningar, så kallade ”effektiviseringar”. Det som framförs är huvudmännens perspektiv (inte arbetstagarnas). Men det finns till exempel forskning som talar för att lärares arbetsmiljö också förbättras av ett mindre kunskapsglapp mellan yrkesgrupper vilket det blir om personalen har utbildning från gymnasium/Komvux eller Folkhögskola för arbete med barn och unga. Det ger stor avkastning för verksamheten att dessa yrkesgrupper får pedagogisk utbildning.¹¹

Utredningens förslag utifrån ett jämställdhetsperspektiv

Kommunal vill även ta tillfället i akt att förstärka det utredningen skriver angående konsekvenserna för jämställdhet, om att pojkar som grupp har sämre skolresultat än flickor som grupp och att fritidshemmen kan spela en viktig roll som social arena för pojkar som riskerar att bli underpresterande. Fritidshemmen är viktiga som komplement till – och i samverkan med – den obligatoriska skolan för att bryta negativa trender. Vid skolstart har pojkar som grupp inte nått samma utveckling som flickor som grupp vad det gäller språkliga, kognitiva, sociala och finmotoriska färdigheter. Detta kan leda till konflikter när elever (oftast pojkar) inte kan möta skolans krav på uppmärksamhet, beteende och social kompetens vilket påverkar självbild och lärande motivation negativt. Då ökar risken för att söka bekräftelse och inkludering i kriminella miljöer. Fritidshemmens fokus på delaktighet i lärandet och inkludering (till skillnad från skolans krav på prov och prestationer) kan bli en positiv kraft mot detta och få fler att lyckas i skolan.¹²

Kommunal anser att detta jämställdhetspolitiska perspektiv är viktigt och ytterligare ett argument för att stärka fritidshemmen. Som att införa allmänt fritidshem för de barn som i dag är exkluderade på grund av att deras föräldrar till exempel är arbetslösa eller föräldralediga.

⁹ SOU 2022:61 Allmänt fritidshem och fler elevers tillgång till utveckling, lärande och en meningsfull fritid s. 277.

¹⁰ SOU 2022:61 Allmänt fritidshem och fler elevers tillgång till utveckling, lärande och en meningsfull fritid s. 218.

¹¹ Lindqvist Henrik, Östergren Rickard, Holme Lotta, ”Elevassistenter i skolan – en forskningsöversikt” i Pedagogisk forskning i Sverige, Vol 25 No 2-3, 2020, s. 124-125. Östlund Daniel, ”Elevassistenter: En möjlighet eller ett hinder för elevers inkludering och delaktighet”, i Specialpedagogik, 3/4, 2017.

¹² SOU 2022:61 Allmänt fritidshem och fler elevers tillgång till utveckling, lärande och en meningsfull fritid s. 303-304.

Samt för att införa kvalitetshöjande åtgärder för att fritidshemmen ska vara den fantastiska verksamhet som de har potential att vara.

Vänliga hälsningar
Kommunal

Malin Ragnegård
Förbundsordförande